

מִזְרָחַת הַחֶבְרוֹתָא

לְשָׁנָה מִבְּזָאָרוֹת עַם צִוְּרִים על פִּי מִפְרָשֵׁי הַמְשָׁנָה

פרק ב מה מדליקין

בֵּיאָד מְשׁוֹלֵב בְּמַשָּׁנָה

פִּידּוֹשׁ רְבִיטָה עֲוֹבְדִיה מְבָדְעָתָא

תורה במתפארתה

שנת העשור

מִאֵימָתִי

הילדיים מבינים
את המשנה?!
מהו?!

ספרא אמר, ספרא יודע.

חדש! מהיומ הילדיים מבינים כל משנה!

משניות מבואות בbijאו המשולב במילוט המשנה,
בתוספת צירורים מפורטים ומדויקים הממחישים כל נושא.

מצבע! רוכשים בחודש הספר באור החיים
מקבלים את פרק 'במה מדליקין' מצויר - במתנה!

אלע'ה: רבוי יהודה הנשיא, 94, אשדוד; רבוי יהודה הנשיא, 8, אשדוד; רבוי אליעזר בן הורקנוס, 8, בית-شم羞; רבוי יהודה הנשיא, 6, נחל ניצנים, 3, ביתר; הר'ן, 9,
בב-ברק; נחמייה, 28, הוב כהנמן, 62, **השי: דרכשן 8 (איטלנץ)**; רבוי עקיבא, 68, אחים נוביץ, 12, רבוי עקיבא, 152, חיפה; מכאל, 27, ירושלים; שאולון, 49 (הר נוף),
בקוקן 2 (נאה שערין), שmagor, 21, הפסגה 45 (בית גן); הדעת עליית: עד' חוקאל 2 ביכפל, חוץ חיס 7 קריית ספר, מטבח; רומביים, 1, פתח תקווה; הוושטיל, 75

מנハג אמירת 'במה מדליקין' בליל שבת קודש וסגולתו

מנハג קדוש ועתיק יומין בכל תפוצות ישראל, לקרוא בכל ליל שבת את הפרק שני במסכת שבת - 'במה מדליקין'. מהנהג זה יסודתו בהררי קדוש לראשוונה הוזכר בדברי רכובינו הגאנונים, ואח"כ בכל ספרי הראשונים והאחרונים, וכן נפסק להלכה והוקבע לדורות. ברוב קהילות ישראל 'במה מדליקין' הינו חלק מתפילה ליל שבת, אולם הדעות חלוקות באיזה מקום בתפילה יש לקבועו (ראה להלן).

טעם המנהג: בטעם מהנהג זה נאמרו כמה פירושים בדברי רכובינו, יש שפירשו¹: שאמירתו נתקנה, כדי להאריך את התפילה מעט, וכך המachersים לבוא לבית הכנסת, לא יצטרכו להשאר לבדים בבית הכנסת ולשוב לבתיהם בלבד, אלא יחד עם הציבור שהתעכב מעט.² טעם נוסף: אמירת 'במה מדליקין' נתקנה, כדי להזכיר ולהזהיר את מי שאינו יודע את פסולי הפתילות והשמנים, ואם שגה בזוה בשבת זו, ידע לשבת הבאה להקפיד בכך.³ עוד אמרו: בטעם קראת פרק זה, מפני שמצוין בסוף הפרק את שלושת הדברים שחייב אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עשרה, ערבתן, הדליקו את הנר.⁴ بيانו נוסף: אמירתו נתקנה כחלק מהמאבק נגד הקראים יושבי חושך וצלמות שהתחחשו לתורה שבבעל פה ולמשנת חכמיה, ואמרו שיש לשבת בחושך בשבת, עפ"ל. וכך תיקנו חז"ל אמירת 'במה מדליקין' כדי להטמע בקרוב הציבור את חיוב הדלקת הנר והיתרו, נגד דברי הבעל של הקראים. לשיטה זו, תיקנו חז"ל ברכה מיוחדת קודם אמירת 'במה מדליקין' המדגישה את מסורת החכמים עד משה רבינו.⁵

זמן אמירתו: נאמרו כמה שיטות בראשונים ובאחרונים אימתי יש לקבוע קראת פרק זה, אם לפני מנחה, בין מנחה לערבית⁶, או לאחר ערבית. יש שהצדיקו את המנהג לאמרו קודם קבלת שבת, כדי שאם יזכיר אדם שהדליק את הנרות בפתחה או בשמנן שלא כדין, ישוב לבתו לתקן הנר.⁷

בחלק מקהילות החסידים ובסידוריهم: הושמט אמירת פרק 'במה מדליקין', ובמקומו אומרים את קטע הזוהר 'כגונא', אף שבכל הדורות כולם ראשונים ואחרונים נהגו באמייתו, וربים מרבותינו תמהו על כך.⁸ יש שתירצו, שמאחר ונוהגים כדברי רבינו האריז"ל לומר שמונה פרקים ממסתת שבת בכל סעודה, הרי פרק 'במה מדליקין' כולל בהם, ואומרים אותו על שולחנם בליל שבת⁹. סוגלה לפרנסה: הרה"ק רבי פנחס מקוריין זע"א גילה שאמירת 'במה מדליקין' טוב לפרנסה בסודו,¹⁰ וסיים: אלملא לא נבראת כי אלא לומר דבר זה די.

1. סדר רע"ג (עמ' סה), ובתשובה רב נתרכזאי (נדפסה בשבי הלקט סימן סה).
2. ספר המהיכים (עמ' 19) מהר"א קלויינר (טוכחות הגה ד"ה וכותב רשי").
3. בת הכנסת בזמןם היו בנויים מחוץ לעיר, ובמקומות אלו היו מצויים מזוקים, ולכן נזהרו שלא להלך שם בלבד.
4. ראב"ן סימן שמיב, התמיד, המהיכים, הכלבו, הארכות חימי.
5. טור, אבודרham, ספר חסידים (סימן קמד). ובפירוש סידור חסד לאברהם (ליירנרטה) כתוב, להזכיר השchanן שיעשר פיויתו. ובמ"ב (ס"ער סק"א).
6. מהר"י שור בהגותו לספר העיתים (עמ' קע). וראה התגובה נסח פחוס השלים ח"ב עמ' ע' אות ז).

כರיכה:
סטודיו רימון

עיצוב ועימוד:

כתביה, ערכיה, ניקוד, הגאה:
חברי ביהמ"ד 'אַבּוֹקָה' רמות - ירושלים

bijoor ha-moshavot:
מערכת 'מתניתין'

ציור:
אביישי חן

מסכת שבת

פרק ב

א. בְּמָה מְדֻלִּיקוֹן וּבְמָה אֵין מְדֻלִּיקוֹן.
אֵין מְדֻלִּיקוֹן לֹא בַּלְכָשׁ, וְלֹא
בְּחָפֵן, וְלֹא בְּכֶלֶךְ, וְלֹא בְּפִתְיָלָת הָאִידָן.

פרק ב א. בְּמָה מְדֻלִּיקוֹן. נֶר שֶׁל
שְׁבָת, בְּמָה עֲוֹשִׁין
פִּתְיָלוֹת וּשְׁמָנִים לְהַדְלִיק: לֹא
בַּלְכָשׁ. כִּמֵין צָמֵר יִשְׂבַּבְתּוּ בֵּין
הַקְּלִפָה לְעֵץ וְקָרוּי לְכָשׁ: בְּחָפֵן.
פִּשְׁתַּן שָׁאַינוּ מַנְפִּצִּים: בְּכֶלֶךְ. פִּסְלָת
שֶׁל מַשִּׁי: פִּתְיָלָת הָאִידָן. כִּמֵין
צָמֵר יִשְׂבַּבְתּוּ בֵּין קְלִפָה לְעֵץ:

(๗) המשנה המבווארת

פרק א

משנה א

משנתינו מפרטת את סוגי הפתילות והشمנים הבorris להדלקת נרות שבת, ומונה אף את הפתילות והشمנים השונים שאין להדלק בינם מחשש שלא ידלכו היטוב ומתוך כך יבואו לתיקון ולהטוט את הנר.

א. בְּמָה מְדֻלִּיקוֹן - באלו פtileות וشمנים ניתנו לשימוש בהם להדלקת נרות השבת, ובמה - ובאלו פtileות וشمנים אין מدلיקון בהם. ואלו הם סוגים הפתילות שאין מدلיקון בהם: אין מدلיקון לא בפתילה העשויה מלכשׁ - צמר המצוי בקליפה הגזע של עץ הארץ, ולא בפתילה העשויה מהכסן - פשתן שאין מונפץ (-מוסוק) ואין החוטים מופרדים אחד מהשני, ולא בפתילה העשויה מכלך - מין משי שיוצרת התולעת מהרוכק שבפיה, וכן לא מدلיקם בפתילת האידן -

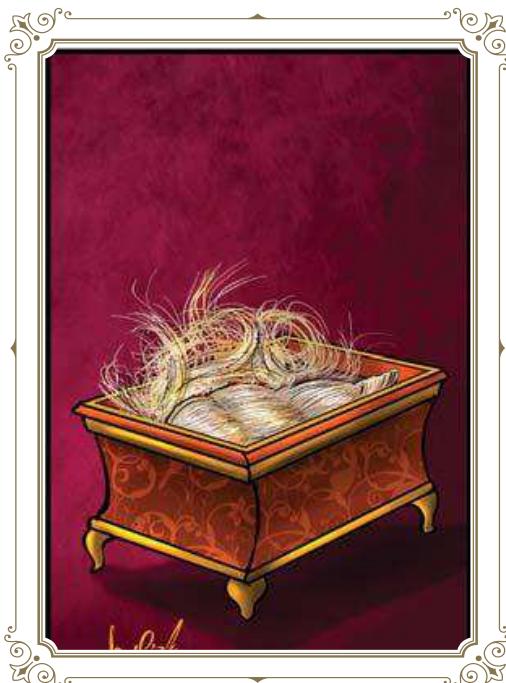
לכשׁ - כמין צמר הנמצא בעץ הארץ, בין הקליפה לעץ. כדי להוציא צמר זה מהעץ, מקלפים את שכבה הרכונה של העץ, אחרי שכבה זו מצויים כמו סיבי צמר מהם מכינים את הפתילות והם הנקראים 'לכשׁ'. מבואר במשנתינו שאין לעשות פtileות לנר שבת מצמר זה, מפני שفاتילה כזו אינה שואבת את השמן כראוי.

[עפ"י הגמara שבת כ ע"ב, וברשי" ש"ם ד"ה עמרניתא, הרמב"ם ורבינו עובדיה מברטנורא בפירושם למשנתינו].

הארז הוא עץ סרק שאינו עושים פירות, וכפי המבוואר בירושלים ישנים עשרים וארבעה מיני עצים שנקראים 'ארזים'.

[ירושלים כתובות פרק ז הלכה ט, מדרש הרבה רבה פרשה טו סימן א, וראה בגמרא ראש השנה מג ע"א].

חוסן – סיבים הנעים מצמח הפשטן (-פשטה) קודם לתהליך הניפוי.

כדי להבין מהו החוסן, יש להזכיר את תהליכי עשיית חוטי הפשטן מן הצמח: סיבי הפשטן גדלים בתוך גבעול וכי שינה ניתן לטוות מהם חוטים, משרים את הגבעולים במים כדי שיינרככו ויפרדו מהתיבים, לאחר מכן מייבשים אותם בשמש וחובטים בהם עד שנפרדים לסיבים, את הסיבים הללו سورקים בכעין מסרק מרוזל, פועלה זו נקראת **'ניפוי'** [חוטי הפשטן לאחר הניפוי נקראים גם **'אניצי פשטן'**]. הניפוי מפריד את הסיבים זה מהו, ומסלק את התיבים הקצרים והפגומים שאינם ראויים לטוות מהם חוטים.

פתילה העשויה מפשטן שאינו מסורק, לא תדלק קרוי ולהבהה תדעך מהר מאחר ואני שואבת את השמן כראוי מחמת החוטים הפגומים שמעורבים בה.

[גמרא שבת כ ע"ב, וברשי' שם ד"ה כייננא, הרמב"ם והברונורא בפירושם למשנתינו. להרחבה: ראה ישעה פרק מג, פסוק ז, ובספר אש"י ישראלי (לבעל תרומות הדשן) שבת שם ד"ה כייננא].

כלר – פתילה העשויה מוחוטים שמייצרת תולעת המשי, ובגמרה נקראת 'גושקרא' כלומר, פסולת המשי. תולעת המשי מייצרת בפיה חוט משי דביק אותו היא כורכת סביב עצמה ומייצרת לה כמינן פקעת, ונעשה גולם בתוך הפקעת, את החוט ממנו עשויה הפקעת פורמים קודם שיבקע הפרפר, ומהוחוט זה (שהורכו כחמש מאות מטר) היו טווים את בדי המשי. לאחר שבוקע פרפר המשי מהפקעת ופוצץ אותהשוב לא ניתן לטוות ממנה חוטים. הפתילה הייתה נעשית מוחוטים מהם היו מייצרים את הבדים.

[גמרא שבת כ ע"ב, רשי' ד"ה גושקרא, פירוש רבינו נתן אב היישיבה, רשי' מלונייל, מאירוי, ר"ן, נימוקין, כלבו, הריד' בגמרא שם. רבינו ירוחם ח"ב נתיב יב, מרפא לשון מנוחות לט ע"ב. פירוש נוסף לכller: ראה ברא"ש וברע"ב כלאים פ"ט מ"ב, ומ庫רם מתוספתא געיגים פ"א].

יש לנו רבונינו שסוברים, שהפתילה הייתה נעשית מפסולת המשי, כלומר מהפקעות שנפצעו שכבר לא ניתן לייצר מהם חוטים, מהם היו מכינים פתילות.

[כן משמע מהערוך, פסקי הריד'ז,תו"ט, צמח צדק בפירוש משנתינו. ש"ת מחשבות ישראל או"ח סימן יג].

מממשנתינו מוכח שימושו להשתמש למצוה בפסולת של תולעת טמאה.

[ראה ש"ת גינט ורדים כלל ב סימן זו, ילקט האחים ערך כלר].

פתילת האידן – כמין צמר הנמצא בעץ העורבה, בין הקליפה לעץ. ראה ציר 'לכש'.

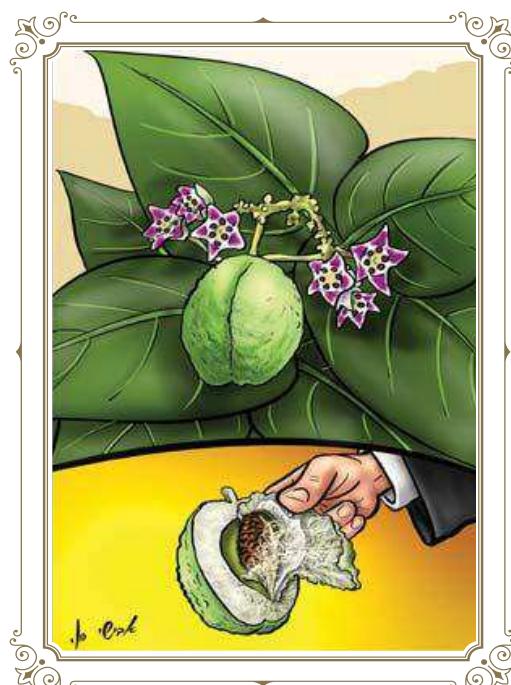
[גמרא שבת כ ע"ב, וכן פירושו המפרשין].

וְלَا בִּפְתִּילָת הַמִּדְבָּר, וְלَا בִּירֹקֶה שְׁעֵל פְּנֵי הַמִּים. **וְלَا בְּזַפְת,** **וְלَا בְּשַׁעֲוָה,** **וְלَا בְּשֶׁמֶן קִיק.**

בפתילה המדבר. עלי עשב ארך שגדlein אוthem ומדליקין בהן: **בִּירֹקֶה שְׁעֵל פְּנֵי הַמִּים.** כמוין צמר שגדל בקדמי הספינה ששחתה זמן מרובה במים. עד כאן פסול פtileות מכאן ואילך פסול שמנים: **לَا בְּזַפְת וְלَا בְּשַׁעֲוָה.** שלא ניתן זפת נמס ושעווה נתקת בגר במקום שמן וידליק, אבל לעשות כמין פtileה ארוכה שרגילים לעשות משעווה, שרי: **וְלَا בְּשֶׁמֶן קִיק.** שמן היוצא מגרעינים שבתוך הצמר גפן שקורין קוטו"ז. ויש מפרשים קיקיון דיוונה והוא עשב שעלי גודלים ונקרא בערבי קרוי, והשמן היוצא ממנו עב ביותר. ופtileות שאמרו חכמים אין מדליקין בהם, מה טעם, מפני שהאור מסכסכת בהם, כלומר שאין האור נכסת תוך הפtileה אלא סיבב מבחויז, ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם, לפ"י שאין נמשכים אחר הפtileה, ומזה שאין הגר دولקת יפה חישין שמא יטה השמן על פי הגר ונמצא מבער. אי נמי שמא יגיח הגר ויצא,ongan קימא לן דגר של שבת חובה:

המשנה המבווארת

כען צמר הנמצא בין עז הערבה לקליפתו, ולא בפתילה המדבר - עשב הגדל במדבר, ולא בירוקה שעל פנוי המים - יركוקת הגדלה סביב שלו ספינה כשהיא מתעכבת במים במקום אחד. כל הפtileות הללו אין מדליקין בהם מפני שאינם שוabetes את השמןطيب. מכאן ואילך מבארת המשנה את סוג השמנים שאין מדליקין בהם: **וְלَا בְּזַפְת** - אין לתת זפת בגר במקום שמן, **וְלَا בְּשַׁעֲוָה** - אין לתת שעווה נתקת בגר במקום שמן, **וְלَا בְּשֶׁמֶן קִיק** - שמן היוצא מגרעיני כותנה, או היוצא מעץ הקיקיון. ויש מפרשים עוף הנקרא 'קיק' (ובלשונו המקרא קורי' קאט)

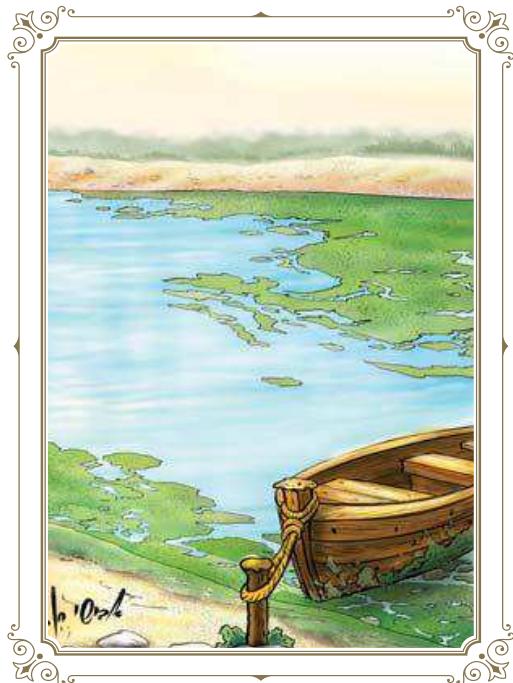

פתילה המדבר - יש מפרשים שפתילה זו עשויה ממין עשב אורה, ובעירתו אינה יפה. ויש שפירשו, שעשויה היא מסיבים שמפיקים אותם מן הצמח הנקרא בימינו 'תפוח סdom' (ונקרא גם: "פתילה המדבר הגדולה") והוא שיח שפירוטיו יקרים ומראהו כעין פרי הלימון, הזרעים שבתוכו עטופים בסיבים עדינים כעין משי לבן. מסיבים אלו היו מתקינים פtileות להדלקת נר שבת, אלא שאינםמושכות כראוי את השמן ולכך אסרו חכמים לשימושם בסיבי פtileת המדבר לנר שבת, ראה ציור.

[גמר שבת כ ע"ב, וברשי שם ד"ה שכיר, וראה רמ"ס ורבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתינו. לפירוש השני, ראה רס"ג בפירושו בספר שמות עמ' קנב].

הטעם שצמח זה מכונה 'תפוח סdom' הוא מפני שגדל במקומות בו הייתה סdom עד שהחריבה הכב"ה, וצמח זה המשיך לגדול שם, ומבואר במדרש רבה (בראשית פמ"ב אות ה) שהעיר סdom הייתה משופעת באילנות נאים ומשובחים. וכשהנפקה העיר בגוזרת ה' יתרחק, לא נותר בה כי אם צמח אחד כמראה התפוח נחמד למראה ובתוכו עשן, ויש מרבותינו שפירשו שהוא צמח זה.

[ראה הכתב והකלה בראשית יט, כה. תורה האלים בראשית עמ' קפט, ובספר חכמתא וברתא דשלמה סימן י'].

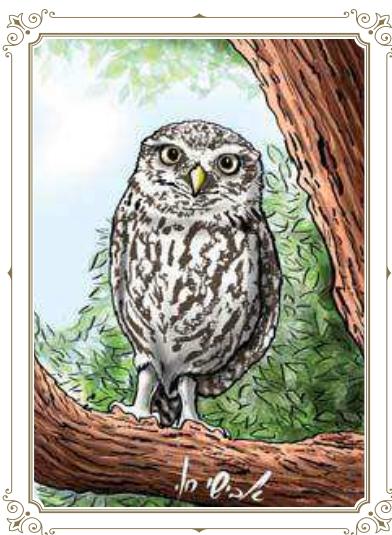

'ירוקה' שעל פni המים - כמין יrokeת הגדלה במים, על אבני הנחלים, ובשוליו הספינות והאוניות השוחחות זמן מרובה במים.

[גמרא שבת כ ע"ב, וברש"י שם ד"ה אוכמתא דארבא, הרמב"ם בפירוש משנתינו, רבינו פרחיה, פסקי הר"ד, ומאררי שם, רבינו יהונתן ח ע"ב בדף הר"ף, כלבו סימן לו, רבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתינו].

בגמרא (שם) מבואר, שאין לפרש שזו היrokeת הנראית על פni המים במקום כינוים (הנקראת: 'אוכמתא דחריצי'), מפני שלא ניתן להיכין פתילה מירokeת זו שהוא נפרכת.อลום בירושלמי (שבת פ"ב ה"א, זד ע"ב) מפרשים שרירוקה שעל פni המים, היא היrokeת הנראית כפשתן הגדל על המים. **בציר שלפנינו** ניתן להבחין בין היrokeת שבשוליו הספינה, ליrokeת הנמצאת על פni המים.

בספר העיתים (סימן יב) לרבי יהודה בן ברזיל הנשיא אלברצלוני, מרבותינו הראשונים העיד שבתקופתו, רבים מדליקים נרות שבת בצמר גפן, ואחד מאלף מדליק בפתילת האידן או בירוקה שעל פni המים.

שמן קיק - בגמרא (כא ע"ב) נאמרו
פירושים שונים מהו שמן זה.

א. עוף הנמצא בכרכי הים הנקרא 'קיק', ובירושלמי (פ"ב ה"א זע"ב) מבואר שהוא העוף הנקרא בזמןם 'קאת' (ויקרא יא, י.ח. ישעיה לד, יא. תהילים קב, ז) עוף זה, יש אומרים שהוא הנקרא בזמנינו 'שומני' [עוף הגדל במים ובמקורה התהוו ישנו כמין שק העשו להתרחב ומשמש לו

לאיסוף הדגים שניצדו במקורו, לפירוש זה נקרא 'קאת' על שם שמייק את הדגים שבמקורו ואוכלים]. את השמן היו עושים משומנו של העוף.

[יעוי בגמרא חולין סג ע"א, אוצר הגאוןים עמי 21, רוקח בפירושו לסידור, שנות אלהו בפירוש משנתינו, רלב"ג ויקרא שם. שקנאיא: ראה ספר הברית חלק א מאמר יד. ולענין שימושם בשמן עוף טמא למצואה, ראה: מהר"ץ חיות שבת שם, שו"ת נודע בהיודה תנינא או"ח סי' ג, ובשואל ומשיב תנינא ח"א סימן עז].

ב. שמן הנעשה מגרעיני צמר גפן, בימינו נקרא צמח ה'כottaña'.

[גמרא שבת שם, וברש"י שם ד"ה משחא דקוזא, רבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתינו].

ג. שמן העשו מצמח ה'קיקיון', שהוא עשב שיש לו עליים גדולים, והשמן היוצא ממנו סמיר ועבה, ומטעם זה אינו נ麝ך אחר הפתילה.

[גמרא שבת שם, וברש"י שם ד"ה קיקיון, וראה יונה ד, ה. ויעוי שו"ת זבחין צדק ח"ב סימן יז].

וְלَا בָשֵׂמֶן שְׁרָפָה, וְלَا בַאֲלִיה, וְלَا בְחָלֵב.
נְחִים הַפְּדִי אֹמֵר, מְדֻלִיקִין בְחָלֵב מְבָשֵׂל.
וְחַכְמִים אֹמְרִים, אַחֲד מְבָשֵׂל וְאַחֲד שָׁאַינֵׂוּ
מְבָשֵׂל אַיִן מְדֻלִיקִין בּוּ:

וְלَا בָשֵׂמֶן שְׁרָפָה. שָׂמֵן שֶׁל
תְּרוּמָה שָׁנְטָמָא, וְאַמְאי קָרֵי לֵיה
שָׂמֵן שְׁרָפָה הַזָּאֵל וְלִשְׁרָפָה
עֹזֶם שְׁחִירִי אָסּוֹר בָּאֲכִילָה.
וּבַיּוֹם טֹב שְׁחָל לְהִזְוֹת בְּעֵבֶר
שְׁבַת עַסְקִינֵן, שְׁכַשְׁמַדְלִיק הַנֶּר

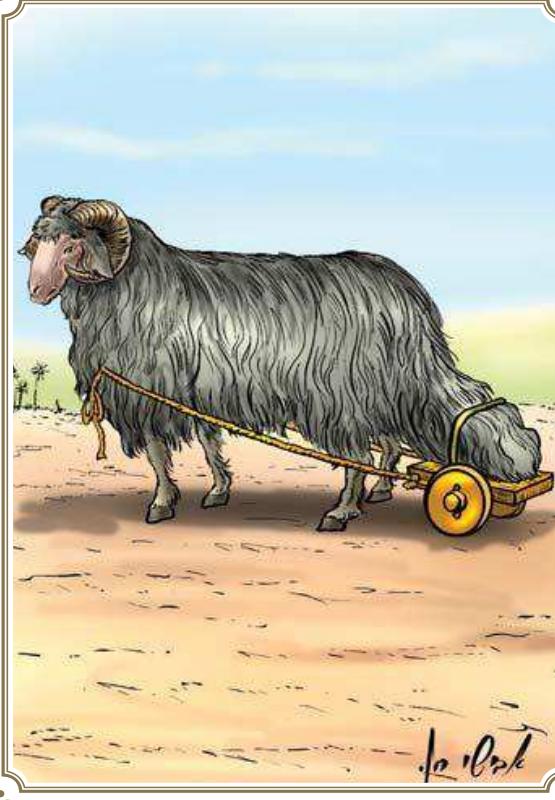
מִבְּעוֹד יוֹם נִמְצָא שׁוֹרֵף שָׂמֵן טָמֵא שֶׁל תְּרוּמָה בַיּוֹם טֹב, וְאַנְן קִיּוֹמָא לָז אַין שׁוֹרֵפִין קָדְשִׁים
 בַיּוֹם טֹב, דְכַתִּיב (שְׁמוֹת יב, י) וְהַנְּתָר מִמְנוּ עַד בְּקָר בָּאַש תְּשָׁרְפָו, וְדָרְשִׁינֵן קָרֵא חַכִּי, וְהַנְּתָר מִמְנוּ
 עַד בְּקָר רַאשָׁוֹן, עַד בְּקָר שְׁנֵי עַמּוֹד וְתְשָׁרְפָנוּ, שָׁאַינֵׂו שׁוֹרֵפִין הַנְּזָתָר בַיּוֹם טֹב, וְהַוָּא הַדִּין לְכָל
 שָׁאַר קָדְשִׁים הַטְּעוֹנִים שְׁרָפָה: וְחַכְמִים אֹמְרִים אַחֲד מְבָשֵׂל וְאַחֲד שָׁאַינֵׂו מְבָשֵׂל אַיִן מְדֻלִיקִין
 בּוּ. וְתָגֵא קָמָא גַּמְיָא אָמֵר וְלֹא בְחָלֵב כָּל חָלֵב בְמִשְׁמָעָ, אַלְא אִיכָא בֵין חַכְמִים לְתָנָא קָמָא, דְחַד
 מִינִיָּהוּ סְבָר דְשָׁרֵי להַדְלִיק בְחָלֵב מְבָשֵׂל כְשֶׁמְעָרֵב בּו שָׂמֵן כָל שְׁהָוָא, וְחַד אָסּוֹר אָפְלוּ עַל יְדֵי
 פָּעָרָבָת שָׁמֵן, וְלֹא נִתְּבָרֵר לְחַכְמִי הַתְּלִמוד מֵי מִשְׁנִיהם הָאוֹסֵר וּמֵי הַמְּתִיר, וְהַלְכָה בְּחַכְמִים:

המשנה המבווארת

ועושים שמן משומנו, וְלֹא בָשֵׂמֶן שְׁרָפָה - שמן תרומה שנטמא, ונקרא כך מפני שאין לו תיקון
 אלא 'שריפה', וְלֹא בַאֲלִיה - שומן זנב הכבש, וְלֹא בְחָלֵב - שומן מהותר. נחום הַמְּדִי חולק בדבר

זה ואומר, שאיסור ההדלקה בחלב הינו דוקא
 בחלב שאינו מבושל, אבל מְדֻלִיקִין בְחָלֵב
 מְבָשֵׂל מִפְנֵי שְׁחָלֵב מִבּוּשֵׂל נִמְשָׁר אַחֲר
 הַפְּתִילָה. וְחַכְמִים אֹמְרִים, אַחֲד מְבָשֵׂל וְאַחֲד
 שָׁאַינֵׂו מְבָשֵׂל - בֵין חָלֵב מִבּוּשֵׂל וּבֵין שָׁאַינֵׂו
 מִבּוּשֵׂל אַיִן מְדֻלִיקִין בּוּ שְׁגַזְרוּ עַל חָלֵב מִבּוּשֵׂל
 שָׁמָא יָבוֹא לְהַדְלִיק גַם בְחָלֵב שָׁאַינֵׂו מִבּוּשֵׂל
 הַפְּסוֹל לְהַדְלִיק:

אליה - שמן שהיו מפיקים מלאית הכבש. 'אליה' הוא
 השומן המצטבר סביב חוליות הזנב, היו מתיכים שומן
 זה באש ונחפרק למין שמן. נר שנותנים בו שמן כזה, אינו
 דולק כראוי, מפני שהאליה החוזרת להתקשות במהלך
 בעירת הנר, וזרימת השמן לפטילה נעצרת עד שהנर
 דועך ומתכבה. במקרים מסוימים היו מוסיפים שמן זית
 לאליה בזמן בישולו, דבר זה היה גורם לשומן שלא יקרש.
 [ראה גם ר' תניא תניא לא ע"א, ר' ש"י בכורות מ"ע"א ד"ה בתו"
 הכסל, ובינו עובדיה מברטנורא להלן פרק ה המשנה ד.
 להרחבה: ראה שו"ת תשובה והנוגות ח"ה סימן ז].

ב.

ב. אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. טעם דמתניתין דלעיל קאמיר, מה טעם תנן ולא בשמן שרפה, לפי שאין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב, שאין שורפין קדשים ביום טוב: אין מדליקין בעטרן. מפני בבוד השבת. וחייבים מתיירין בכל השמנים, בשמן שמנאים, בשמן אגוזים, מפני שהוא רך, הילך אלמלא מפני כבוד שבת היה מדליקין בו: שמנאים. כך שמו בערבי,

המשנה המבווארת

(๒)

משנה ב

תחילת משנתינו הינה תוספת ביאור למשנה הקודמת שהזכיר בה בין השמנים הפסולים 'שמן שריפה', ומשנתינו מפרשת טנאסורה הדלקת נר שבת בשמן שריפה כאשר חל יום טוב בערב שבת.

ב. אין מדליקין - נרות שבת בשמן שרפה כאשר ערב שבת חל ביום טוב - מפני שלא יותר לשורף קדשים ביום טוב. רבי ישמעאל אומר, אין מדליקין בעטרן - פסולת של זפת ומשתמשים בה כשמן לנר, שאף שהוא נ麝 אחר הפתילה, אין מדליקין בו מפני בבוד השבת - שרicho רע מאד ויבוא לצתת מביתו מחמת הריח. וחייבים מתיירין להדלק בכל סוג השמנים (מלבד השמנים הפסולים שנזכרו במשנה א), ואלו הן השמנים שכשרים להדלקה לדרכי חכמים: בשמן שמנאים - העשו מזער השומסום, בשמן אגוזים,

כפי שנטבאר הטעם שאסרו חכמים להדלק בפתילות המוזכרות במשנה, הוא מפני שהוא 'מסכנתה בהן' - וביארו המפרשים, שכון שאין הפתילה שואבת את השמן כראוי, ממילא הלבה אינה קבועה, ואני נחה ועומדת קבועה במקום אחד תוך הפתילה, אלא דועכת ו קופצת מסביבה. סכור זה ניתן לראותו בציור שלפנינו.

[רש"י שבת כ ע"ב ד"ה גושקרא, ובדף כא ע"א ד"ה מסכנתה בהן, מחזרו יטרוי סימן קנז, רבינו יהונתן דף ח' ע"ב בדפי הר"ף, מהרש"א שם כ ע"ב ד"ה ותנא DIDON, עור השולchan או"ח סימן רס"ד, ובס' שבת של מי שם ד"ה כיთנא].

**בְּשֶׁמֶן צָנוֹנוֹת, בְּשֶׁמֶן דָגִים, בְּשֶׁמֶן פְקוּעוֹת,
בְעַטְרוֹן וּבְנֶפֶט.** רבי טרפון אומר, אין מדליקין
אֵלָא בְּשֶׁמֶן זִית בְּלִבְדָה:

**כֹל הַיֹּצָא מִן הָעֵץ אֵין מְדֻלִיקִין בּוֹ אֵלָא
בְשִׁתְן.** זֶכְרָה הַיֹּצָא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מְטֻמָא

מִשְׁמֶן אֲפָרָסְמוֹן וְגַפְטָה לְבֵן, שֶׁכֹל אֶחָד מִשְׁנִי אֶלָו הַשְׁמָנִים הַוָעֵף וְשׂוֹרֵף וְמִיְשִׁינֵן שֶׁמָא יִנִיחַנּוּ
וַיֵּצֵא. וְעוֹד יֵשׁ טָעם אַחֲרֵי לְאָסֶר בְּשֶׁמֶן אֲפָרָסְמוֹן גִזְרָה שֶׁמָא יִסְתַּפְקֵךְ מִמְנָיו מִחְמָת חַשְׁיבָותָו,
וְקִיְמָא לְזַן הַנּוֹתָן שֶׁמֶן בְּגִיר חַיבָמָשׁוּם מִבָּעֵיר, וְהַמְסַתְּפֵק מִמְנָיו חַיבָמָשׁוּם מִכְבָה:
ג. **כֹל הַיֹּצָא מִן הָעֵץ אֵין מְדֻלִיקִין בּוֹ.** לְעֹשֹׂת מִמְנָיו פְתִילָה: **אֵלָא פְשִׁתְן.** דָקְרֵי עֵץ, כְּדַכְתִיב
(יְהוּשָׁעַ ב, ו) וְתִטְמָנָם בְפִשְׁתֵי הָעֵץ, וְאֶפְלוּ הַכִּי מְדֻלִיקִין בְפִתְילָה שְׁעוֹשִׁין מִמְנָיו. וְקִנְבוֹס וְצַמְרָר
גַּפְן לְאוֹ יוֹצָאֵין מִן הָעֵץ נִינָהו, אֵלָא מִגְנִי זֶרֶע הַן הַלְכָה מְדֻלִיקִין בָּהֶן. וְפְשִׁתְן נִמְיָה מִן זֶרֶע הַוָא
וְלֹא אַצְטָרִיךְ לְרִבּוּיה אֵלָא מִשְׁוּם דָקְרֵי עֵץ, דַכְתִיב (שם) וְתִטְמָנָם בְפִשְׁתֵי הָעֵץ: **אֵינוֹ מְטֻמָא**

המשנה המבווארת

בְּשֶׁמֶן צָנוֹנוֹת - היוצא מזרע הצנון, **בְּשֶׁמֶן דָגִים, בְּשֶׁמֶן פְקוּעוֹת -** העשוּי מודלעתה הגדלה במדבר,
ומדליקין אף **בְעַטְרוֹן וּבְנֶפֶט** - הוא ממיני הזפת (מלבד נפט הלבן שהוא עף, ויש לחושшибער את הבית). **רַבִי טְרָפּוֹן**
חולק ואומר, **אֵין מְדֻלִיקִין נְרוֹת שְׁבָת אֵלָא בְּשֶׁמֶן זִית בְּלִבְדָה** שנשך אחר הפתילה יותר מוכלים:

משנה ג

משנה זו ממשיבה לעסוק בפסול פתילות שמקורם מהעץ להדלקת נר שבת, ומסתעפת לדיני טומאת אהל.

ג. **כֹל הַיֹּצָא מִן הָעֵץ -** כל פתילה הנעשה מוחומרים או סיבים הגדלים בעץ, **אֵין מְדֻלִיקִין בּוֹ**
[-בָהֶם] נְרוֹת שְׁבָת, מִפְנֵי שָׁאֵין האש אוֹחֶז בָהֶם כָרָאוּ, **אֵלָא פְשִׁתְן** - חוץ מן הפתילה שאר
שהוא יוצא מן העץ, מותר לקחתו להדלקת נר שבת, שבפתילה מפשתן מנופץ האש אוֹחֶז
יְפָה. **וְכֹל הַיֹּצָא מִן הָעֵץ -** אהל שנעשה מוחומרים הגדלים בעץ, **אֵינוֹ מְטֻמָא**

פתילה הבגד- בתקופת חכמי המשנה ובדורות הקדומים, היו מכינים את הפתילות לנרות מבלאי בגדים, חתיכות בדים, וכדו',
כפי שנראה בציור שלפנינו.

אחר שהיו מגולגים את הפתילה, היו מהבהבים (-חורכים) את הבגד באש כדי שייהי ניתן להדלקה בקלות, והשלהבת
תאחז בה כראוי. אין זה חובה להבהב את הפתילה קודם קודם השבת, אולם מנהג יפה הוא.

[תוספות שבת כת ע"א ד"ה רבא, רא"ש פ"ב סימן יח, מרדי כיון רפט, שו"ע ורמ"א או"ח סי' רס"ט, ג"ז שם סעיף יב. להרחבה: ראה
שו"ת באור שבע סימן כא].

גם בהכנת הפתילות לנר שבת ישנה מצוה, וראו שהאיש יכין את הנרות להדלקה.

[לקט יושר ח"א ע"מ מושכן נהג התורות החדש, מג"א או"ח סי' רס"ט, בן איש חי שנה שנייה פר' נח אות ו'].

טָמֵאת אֹהֶלְים. אם עֲשָׂה מַהְן אֹהֶל וּמִתְחַתּוּ, הַוְיָה כְּשֶׁאָר בֵּית וְאַינְנוּ טֻעָן הַזֹּאת וּטְבִילָה, דָּאֹהֶל עַצְמוֹ אַינְנוּ מַקְבֵּל טָמֵאת אֶלָּא כָּלִים שְׁתַחְתּוּ: אֶלָּא פְּשַׁתַּן. שְׁהָאֹהֶל עַצְמוֹ טָמֵא, כְּדַכְתִּיב (במדבר יט, יח)

וְהַזָּה עַל הָאֹהֶל, וַיַּלְפִּין אֹהֶל מַשְׁכָּן, כְּכֹתֵיב בֵּיה (שמות מ, יט) וַיַּפְרֵשׁ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא הִיה בָּאֹהֶל מַשְׁכָּן ذָבְרִי יוֹצֵא מִן הַעַץ אֶלָּא פְּשַׁתַּן, כְּדַכְתִּיב (שם כו, א) עַשְׁר יְרִיעוֹת שְׁשׁ מִשְׁזָר: שְׁקָפְלָה. כְּדַרְךָ שְׁגֹודְלִין הַפְּתִילוֹת: הַבְּהָבָה. עַל הַשְּׁלָהֶבֶת כִּדְיַי שְׁתַחְיָה מְחוּרָכָת וּתְדִלִּיק יְפָה, וּבְבָגֵד שִׁישׁ בּוֹ שֶׁלַשׁ אַצְבָּעוֹת עַל שֶׁלַשׁ אַצְבָּעוֹת מִצְמָצָמוֹת עַסְקִינָן: טָמֵאת הִיא. דַקְפּוֹלָה אַינְנוּ מַבְטָלָה מִתְוֹרָת בָּגֵד, הַוְאֵיל וְלֹא הַבְּהָבָה: טָהֹרָה הִיא. דַקְפּוֹלָה בְּטָלָה מִתְוֹרָת בָּגֵד וְהִיא כְּאַלוּ אֵין בָּה שֶׁלַשׁ עַל שֶׁלַשׁ, וְכָל פְּחוֹת מִשְׁלַשׁ עַל שֶׁלַשׁ טָהֹר מַלְטִימָא לֹא בְּנָגָעים וְלֹא בְּטָמֵאות מַתָּה: וְאֵין מַדְלִיקִין בָּה. בַּיּוֹם טָב שָׁחַל

טָמֵאת אֹהֶלְים אֶלָּא פְּשַׁתַּן. פִּתְיָלָת הַבָּגֵד שְׁקָפְלָה וְלֹא הַבְּהָבָה, רַبִּי אַלְיָזֶר אוֹמֵר, טָמֵאת, וְאֵין מַדְלִיקִין בָּה. רַבִּי עֲקִיבָּא אוֹמֵר, טָהֹרָה, וְמַדְלִיקִין בָּה:

๑๗ המשנה המבווארת

טָמֵאת אֹהֶלְים - אַינְנוּ נְטוּמָא אִם יִשְׁ בּוּ מַת, אֶלָּא פְּשַׁתַּן - אִם הָאֹהֶל עֲשָׂוי מִפְשָׁתָן הַרִּי הָוּא מַקְבֵּל טוֹמָא. לְהָלָן מִבְיאָה המשנה דֵין נוֹסֵף לְגַבֵּי פִּתְיָלָת הַעֲשָׂוִיה מִבָּגֵד - חַתִיכָת בָגֵד (שְׁגֹודְלָה שֶׁלַשׁ עַל שֶׁלַשׁ אַצְבָּעוֹת וּרְאוּיה לְקַבֵּל טוֹמָא) שְׁקָפְלָה כִּדְיַי לְיִצְוֹר מִמְנָה פִּתְיָלָת וְלֹא הַבְּהָבָה בָאש כִּדְיַי שְׁתַחְרֵךְ מַעַט וְתַחְיָה מוֹכוֹנָה לְהַדְלֵק כְּרוֹאוֹי, רַבִּי אַלְיָזֶר אוֹמֵר פִּתְיָלָה זו זָו טָמֵאת רְאוּיה לְקַבֵּל טוֹמָא, שְׁכַיּוּן שְׁלָא הַבְּהָבָה בָאש אֶפְ שְׁקָפְלָה עַדְיַין יִשְׁ עַלְיהָ שְׁמָם בָגֵד הַמַּקְבֵּל טוֹמָא, וְלֹכֶר אֵין מַדְלִיקִין בָה נְרוֹת שְׁבָת. רַבִּי עֲקִיבָּא אוֹמֵר, פִּתְיָלָה זו כַּיּוֹן קִפְלָה אֶפְ שְׁלָא הַבְּהָבָה, פְּקֻעַ מִמְנָה שְׁמָ 'בָגֵד' וּטָהֹרָה הִיא - אַינְהָה מַקְבֵּלָת טוֹמָא, וְמַדְלִיקִין בָה נְרוֹת שְׁבָת:

פִּירּוֹשׁ הַמִּילָה 'פִּתְיָלָה', לרבים מהמפרשים הוא מילון חיבור, וכמו שמצוינו בפירוש הפסוקים: נפתחו אולקים נפתחתי (בראשית ל, ח). צמיד פתיל (במדבר יט, טו), ועוד.

לעומת זאת, יש שפירשו שימושוות פתילה - חתיכת בגד קטנה.

[פִּירּוֹשׁ רְשִׁי בְּרָאשִׁית וּבְמַדְבֵּר שְׁמָם, פִּירּוֹשׁ רְשִׁי' הַירְשׁ בְּמַדְבֵּר שְׁמָם. יעוי ספר המחברת למהר"ם בן סרוק עי' פtal, ספר התשבבי עי' פtal, ספר השרים להוד"ק שוי פtal, ובמאור עיניים לרבי עוזיה מן האדומים פרק מז].

ד. לא יקב אָדָם שְׁפֹּרֶת שֵׁל בִּיצָה וַיְמַלֵּא נָהָר שֶׁמֶן וַיִּתְגַּנֵּה עַל פִּי הַנֶּר בְּשִׁבְיל שְׂתָהָא מִנְטְּפָת, אֲפָלוּ הִיא שֵׁל חֶרֶם. וּרְבִי יְהוֹדָה מִתְהִיר. אֲבָל אָם חֶבְרָה הַיּוֹצֵר מִתְחַקָּה, מִתְר, מִפְנֵי שְׂהָזָא בְּלִי אֶחָד.

ידיו, הַלְכָה טַעַמָּא דָרְבֵי אַלְיעָזֶר דָאָמֵר אֵין מְדֻלִיקִין בָּה קָסְבָר קְפּוֹלָה לֹא בְּטַלָה מִתְוָרָת כָּלִי, וְכֵי אֲדָלִיק בָּה פּוֹרְתָא כִּיּוֹן דְגַי עַל גַּי מִצְמָכוֹת הַיּוֹתָר לִיה שְׁבָר כָּלִי, דְפַחוֹת מְגַי עַל גַּי לְאוֹ כָּלִי הוּא, וְכֵי מְדֻלִיק בִּידִים לְהַשְׁלִים רַב הַיּוֹצֵא נִמְצָא שְׁמְדֻלִיק בָּשְׁבָר כָּלִי שְׁנַשְׁבָר בַּיּוֹם טֻוב, דְכֵי אִמְרִינָן מְסִיקִין בְּכָלִים דָוְקָא שְׁלָא יָגַע בּוֹ אַחֲר שְׁנַפְחָת. וּרְבִי עֲקִיבָא אוֹמֵר מְדֻלִיקִין בָּה, קָסְבָר קְפּוֹלָה בְּטַלָה מִתְוָרָת כָּלִי, מִכִּי קְפּוֹלָה מִעֲרָב יּוֹם טֻוב, דָאָין גּוֹדְלִין פְּתִילָה בַּיּוֹם טֻוב, וּנִמְצָא שְׁאַיִן כָּאן שְׁבָר כָּלִי שְׁנַשְׁבָר בַּיּוֹם טֻוב, הַלְכָה מְדֻלִיקִין בָּה. וְהַלְכָה כְּרָבִי עֲקִיבָא:

ה. שְׁפֹּרֶת שֵׁל בִּיצָה. הַקְלָפָה הַקְשָׁה הַעֲלִיוֹנָה שְׂהַבִּיצה מִנְחָת בַּתּוֹכָה: בְּשִׁבְיל שְׂתָהָא מִנְטְּפָת. טִפָּה טִפָּה לְתוֹךְ הַנֶּר, וַיְטַעַמָּא גּוֹרָה שְׁמָא יְסַתְּפָק מִמְנוֹ, וְכִיּוֹן שְׂהַקְצָהוּ לְגַר חִיב מִשּׁוֹם מִכְבָּה: וְאֲפָלוּ הִיא שֵׁל חֶרֶם. דָמָאיס, אֲפָלוּ הַכִּי גּוֹרִינָן, שִׁכְיָוָן שְׁאַיִן הַפְּתִילָה הַדוֹלָקָת בַּתּוֹךְ הַכְּלִי שִׁישׁ בּוֹ הַשֶּׁמֶן, אֲתִי לְאַסְטְּפּוֹקִי מִינִיה, סְבָר אֵין כָּאן מִשּׁוֹם מִכְבָּה: וּרְבִי יְהוֹדָה מִתְהִיר. דְלֹא גּוֹר דְלָמָא אֲתִי לְאַסְטְּפּוֹקִי מִינִיה, שְׂהָרִי הַיּוֹא רֹואָה הַשֶּׁמֶן נוֹטֵף עַל הַפְּתִילָה שְׂתָחָתִיו: אָם חֶבְרָה הַיּוֹצֵר מִתְחַקָּה כּוֹ. וְהַיּוֹא הַדִּין אָם חֶבְרָה בְּעַל הַבִּית בְּסִיד אוֹ בְּחַרְסִית מִעֲרָב שָׁבָת, לִיכְאָה

המשנה המבוארת

๗

משנה ד

משנתינו דנה באופנים שונים שנางו לעשומם כדי להאריך את זמן בעירת הנר בשבת, אם מותר לעשומם מערב שבת.

ד. לא יקב [ינקב] אָדָם נִקְבָּה בְּשְׁפֹּרֶת שֵׁל בִּיצָה - קליפת הביצה שרייקנו אותה מתוכנה, וַיְמַלֵּא נָהָר שֶׁמֶן וַיִּתְגַּנֵּה - את השפופרת על פִּי הַנֶּר - במקום שבו נותנים את השמן לתוך הנר בְּשִׁבְיל שְׂתָהָא מִנְטְּפָת שִׁינְטָף הַשֶּׁמֶן מהשפופרת מעט לתוכו הנר וכך יבער הנר זמן רב יותר. אין לעשות כן, שכיוון שהשפופרת אינה מחוברת לנר, ונוחש בתכלי בפני עצמו, חוששים שמא יטול בשבת מן השמן שבשפופרת ויתן לתוך מאכלו או לצורך אחר וועבר בכך על איסור מלאכה של 'מכבה', ואֲפָלוּ הִיא שֵׁל חֶרֶס - אף אם השפופרת עשויה מחרס והשמן שבתוכה מואס, בכל זאת לא בטל החשש. וּרְבִי יְהוֹדָה מִתְהִיר לעשות כן, שאין לחוש שיקח מן השמן שבשפופרת, מפני שרואה שהיא מנטפת לתוך הנר. אֲבָל אָם חֶבְרָה הַיּוֹצֵר מִתְחַלָּה - אף אם מייצר הנרות כשהচין את הנר חיבר את השפופרת לנר ודיבקה בחרס, מטר להדליק בנר זה ולא חוששים שיקח מן השמן, מִפְנֵי שְׂהָזָא בְּלִי אֶחָד - שהשפופרת נעשית כחלק מהנר

שפופרת של ביצה - הנרות שהיו בזמן חכמים, יש מהם שהיו מכילים כמות מועטת של שמן. מסיבה זו כאשר היו חפצים להדליק בו נר לשבת, לא היה ניתן לחת בו שמן מספק, ולכן היה צריך להאריך את זמן הבועירה של הנר בדרכים שונות, משנתינו עוסקת באחת הדרכים להאריך את הבועירה על ידי נתינת שפופרת של ביצה על גבי הנר.

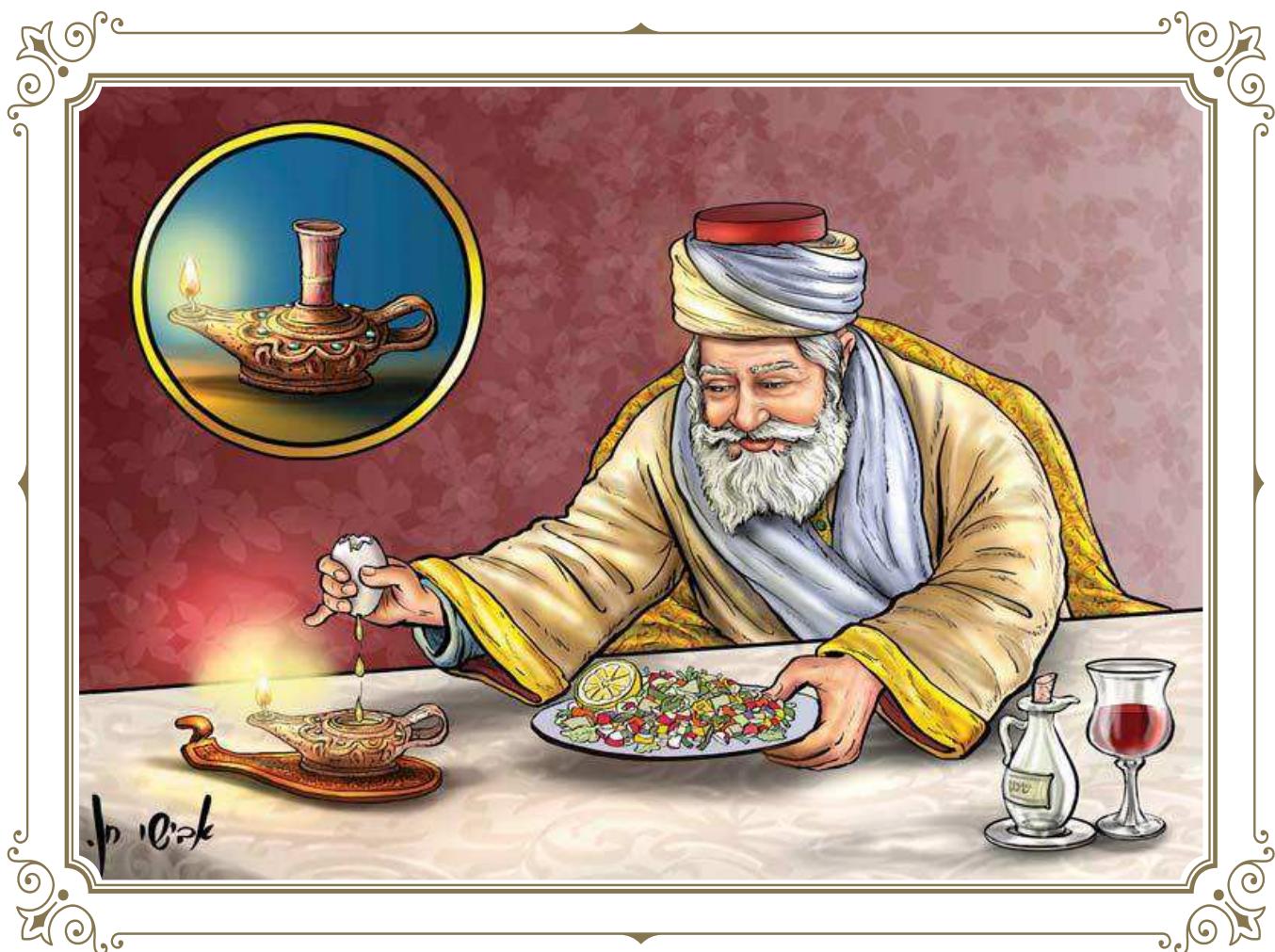
שפופרת היא הקילפה החיצונית של הביצה, את תכולת הביצה היו מרוקנים, מנוקבים את השפופרת, וממלאים בה שמן. את השפופרת היו מניחים בראש הנר (במקום נתינת השמן) כשהנקב כלפי מטה, מהנקב היה מטפטף שמן לתוך הנר באיטיות טיפה אחר טיפה וכך הנר היה מקבל עוד שמן לתוכו ומאירך את זמן בעירתו. **ראה במרקוץ הצירוף.**

יש מפרשים ששפופרת היא איננה קילפה של ביצה, אלא 'קנה' הגדל בסמוך לנחלים ונهرות, כמו שמצוינו בלשון חז"ל 'שפופרת הנוד' 'שפופרת הקש' - שימושותם קנה סוף צינור, לאורכו הקנה יש סתיימות הנקראות 'קשרים', היו לוקחים חתיכה מהקנה ונותנים בו את השמן ומנקבים את תחתית הקשר וכך היה מטפטף שמן לתוך הנר באיטיות ומאירך את זמן בעירתו. **ראה בעיגול שבצד הצירוף.**

לפי רישום יש לגרוס במשנה 'שפופרת של ביצה', כלומר קנה הגדל בביבה.

סבירו במשנתינו שאסור להדליק נר שבת באופן זהה, מכיוון שהחששו חכמים שמא יבוא האדם לחת מהשמן שבסופרת לשימוש אחר, כגון ליתן בתוך מאכלו וכדו', ואם יעשה כן הרוי עובר על איסור מכבה.

[גמרא שבת כת ע"ב, וברש"י שם ד"ה שתהא מנטפת, רמב"ם הלכות שבת פ"ה הל' ברוקח לסידור, שו"ע או"ח סי' רסה סעיף א. פירוש שני: שו"ת רבי עזרא איל דאיינה סימן לב, הגותות רעכ"א על משנתינו בשם מהרי"ל, וראה ילקוט המכiry משליל כג, ז, להרחבה: ראה סי' עיונים בדברי חז"ל ובבלשונם עמ' יב].

**לֹא יִמְלָא אָדָם קַעֲרָה שֶׁל שֶׁמֶן וַיְתַגֵּנֶה בְּצֵד
הַנֶּר וַיִּתְן רָאשׁ הַפְּתִילָה בְּתֻזְבָּה, בְּשִׁבְיל
שְׂתָהָא שׂוֹאֶבֶת. וּרְبִי יְהוּדָה מַתִּיר:**

פלוגתא דרבבי יהודה ורבנן בשפופרת של ביצה, ובחרס, ובקערה, دائ אשמעין שפופרת של ביצה בהא קאמרי רבנן, וכיון דלא מאיסอาทפוקי מינה, אבל של חרס דמאיס אימא מודה ליה לרבי יהודה. וαι אשמעין של חרס, בהא קאמר רבבי יהודה, אבל בהאי אימא מודה להו לרבן. וαι אשמעין הגי תרתי, בהא קאמר רבבי יהודה מפני שהשפופרת של ביצה והחרס מנחים בתוך חלל הנר לעלה, ולא מפסיק מידי בין הנר ובינם, ולייכא למזר שמא יסתפק דבדיל מיניה, אבל בקערה דמפסקא, שהרי אצל הנר מנוחת וייש כאן הפסיקigli ולייכא למימר גופיה הויא, אימא מודה דגוזר. וαι אשמעין בהאי, בהאי קאמרי רבנן, אבל בהאי פרתי מודה לרבי יהודה, צריך. והלכה כתכמים:

המשנה המבווארת

(๗)

וain להחשוש שכשל ויקח מהשמן. לא יملא אדם קערה של שמן ויתגננה בצד הנר - בסמור לנר ויתן את ראש הפתילה בתוכה, בשביל שתהא שואבת מהקערה הסוכאה אל תוך הנר, שחוושים שמא יטול בשבת מהשמן שבקערה. ורבבי יהודה מתייר שאינו חושש לכך:

קערה בצד הנר - כפי שהתרבא בתחילת המשנה על עניין שפופרת של ביצה שבදלקת נר של שבת היה צריך להאריך את זמן הביריה של הנר בדרכים שונות, משנתינו עוסקת בפתרון נוסף שהיה דרכם לעשותו כדי להאריך את זמן הביריה. היו מנחים קערה מלאה שמן בצד הנר, ומנחים פתילה ארוכה בנר, כאשר ראש האחד יוצא מהנר והפתילה עוברת דרך הנר

לקערה, עד שראשה השני נכנס בקערה לצד הנר, וכך היא שואבת מן השמן שבנर וממן השמן שבקערה. ו מבואר במשנתינו שאין לעשות כן, אף שהפתילה מנוחת גם בתוך הקערה, והדבר ניכר שהיא שואבת את השמן לפיה הנר, עדין יש חשש שיבוא להסתפק ממנו.

[הרמב"ם, ורבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתינו].

ה. **מִפְנֵי עֹזֶבֶד פּוֹכְבִים.** כגון פרסימים שאין מניחין להדליך אוור ביום אידם אלא בבית עבودת כוכבים שליהם: **מִפְנֵי לְסָטִים,** **מִפְנֵי רִיחַ רַעַת,**

๒๗ המשנה המבווארת

משנה ה

המשנה עוסקת בהיתרים שונים בהם ניתן לכבות את הנר בשבת.

ה. **הַמְכַבָּה אֶת הַגָּר בְּשַׁבָּת מִפְנֵי שַׁהֲוָא מִתְירָא מִפְנֵי גּוֹיִם** - כגון שחווש מהפרסימים שביום חגם לא מניחים להדליך אש כלל רק בבית עבודה זרה שלהם, או **מִפְנֵי לְסָטִים** [-שודדים] שכשיראו אוור בביתו ידעו שיש שם אדם ויבואו להזיקו, **מִפְנֵי רִיחַ רַעַת** - הוא חולין, שאדם

מִתְירָא מִפְנֵי גּוֹיִם - אדם שהדליק נר שבת בביתו, וכעת הוא מוכರח לכבות את הנר מאחר והוא חשש מן הגויים, שבזמןם היו הגויים הפרסימים עובדים את האש – כעבודה זרה, וביום אידם היו אוסרים על הדלקת נרות בכל הבתים שסביבותיהם, והיו מדליקים אש רק בבית עבודה זרה שלהם, ובית שבו מוצאים בו נר דולק היו הורגמים את בעל הבית. מבואר במשנה, שם מפני סכנה זו כיבה בעל הבית את הנר, אינו עובר באיסור מכבה.

[גמר שבת כת ע"ב, רשי' שם בד"ה מפני נקרים, מחוזר ויטרי, רבינו פרחיה, אבודהزم, ר"י מלונייל, רבינו ירוחם נתיב יב דף סז. להרחה: ראה גמרא גיטין זע"א, ובגהות מהר"ץ חיות שם].

וְאֵם בָּשְׁבִּיל הַחֹלֶה שִׁיִּישַׁן, פָּטוּר. בְּחַם עַל הַגָּר, בְּחַם עַל הַשְּׁמַן, בְּחַם עַל הַפְּתִילָה, חִיב. וּרְبִי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֶן חַיִן מִן הַפְּתִילָה, מִפְנִי שְׂחוֹתָא עֲוֹשָׂה פָּחָם:

עַל שֶׁלֶשׁ עֲבֹרוֹת נְשִׁים מִתּוֹת בְּשֻׁעַת לִדְתָּן, עַל שְׁאַיִן וְהִירוֹת בְּגַדָּה וּבְחִילָה וּבְהַדְלָקָת הַגָּר:

בְּחַם סְכָנָה, וּבְדִין הוּא דְלִתְנִי מִתָּר, אֶלָּא מִשּׁוּם דְבָעִי לְמַתְנִי סִיפָּא חִיב, תְּנָא רִישָׁא פָּטוּר: בְּחַם עַל הַפְּתִילָה, או שְׁלָא יַפְּקַע הַגָּר, חִיב, דְמָלָא כָּה שְׁאַיִן צְרִיכָה לְגַוף חִיב עַל יְדֵי: פּוֹטֵר בְּכֶן חַיִן מִן הַפְּתִילָה. שְׁאַיִן לְהַכְּרִיךְ לְגַופוֹ, אֶלָּא כְּבָוי שֶׁל פְּחָמִים, וּכְבָוי שֶׁל הַבָּהּוב פְּתִילָה, שְׁעוֹשָׂה הַכְּבָוי לְהַאֲחִיזָה לְהַדְלִיקָו, וְאַיִן הַלְּכָה כָּרְבִּי יְהוּדָה: שְׁהֹזָּא עֲוֹשָׂה פָּחָם. שְׁהֹזָּא מִתְכוֹן לְעַשְׂוָתָה עֲכָשָׂו בְּכָבָוי זֶה פָּחָם, שְׁתָהָא מִהְוַבְּהַבָּת לְהַאֲיר יְפָה: ו. בְּשֻׁעַת לִדְתָּן. בְּשֻׁעַת סְכָנָה מִזְמָן פְּרַעַנּוֹתָא: וּבְחִילָה וּבְהַדְלָקָת הַגָּר. לְפִי שְׁאַרְכִּי הַבַּיִת הַזֶּה: וְהִיא מִצְוִיה בַּבָּית, תְּלֻוִין בָּה:

המשנה המבווארת

החולה בו לא נחה דעתו אלא בחשיכה, או בשביל החולה שִׁיִּישַׁן שמכבה הנר שבביתה כדי שהחולה (שיש בו סכנה) יוכל לישון, פטור - מותר לכבות את הנר במקרה אלו לכתילה, מפני שהוא מצב של סכנה. בחס על הנר - כיבה את הנר מפני שחס עליו שלא יפקע כSIGMAR בו השמן, בחס על השמן - כיבה את הנר, מפני שרוצה לחסור השמן שלא יגמר, בחס על הפתילה - כיבה את הנר כדי שלא תתכללה הפתילה, הרי הוא חיב משומם מלאכת מכבה בכל האופנים הללו. ורבי יוסף פוטר בכלן - כמכבה מפני שחס על הנר או על השמן, איינו עובר באיסור, שכיבוי זה הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה חוות מִן הַפְּתִילָה - שהמכבה את הנר מפני שחס על הפתילה חיב, מפני שְׁהֹזָּא עֲוֹשָׂה פָּחָם שבכיבוּי זה מותכוֹן לעשות הפתילה פָּחָם, וכשידליקנה בפעם הבאה, האש תתחז בה בקלות ונמצא שהיא מלאכה הצריכה לגופה:

משנה ו

להלן מזהירה המשנה על שלוש מצוות חשובות המסירות לנשים לקיימן, וביהן גם מצוות הדלקת נר של שבת.

ו. על שלש עבירות נשים מיתות בשעת לדתנו - מפני ששתעט הלידה הוא זמן סכנה, והשטיון מקטרג בזמן זה, ואלו הם: על שְׁאַיִן וְהִירוֹת בְּגַדָּה - שהיא מצוה השיכת לאשה, ובמלח - הפרשת חלה מהעיסה, ובהדלקת הנר של שבת, שאף מצוות אלו מצרכי הביתם ומוטלים על האש המצואה בבית:

עליו, וכשאינו רואה נח לו. ורמב"ם פרש רוח רעה, מין ממיini החול הבא לבבלי המרה שחורה, שלא ינוח אלא כשיישבו בחשך וב הסתרה מבני אדם: ואם בשביל החול שִׁיִּישַׁן פטור. האי חולה, חולה שִׁיִּישַׁ בו סכנה הוא, שלא מכבה בשביל חולה שאין בו סכנה חיב למי דסביר האי תנא דמלוכה שאינה צריכה לגופה חיב עליה.

באה סכנה, ובדין הוא דלתני מטר, אלא משום דבאי למתני סיפה חיב, תנא רישא פטור: בחס על הפתילה, או שלא יפרק הנר, חיב, דמלאתה שְׁאַיִן צריכה לגופה חיב עלייה. פוטר בכלן חוות מון הפתילה. שאין לך כבוי הatzrik ל גופו, אלא כבוי של פְּחָמִים, וכבוי של הבהיר פְּתִילָה, שְׁעוֹשָׂה הַכְּבָוי לְהַאֲחִיזָה לְהַדְלִיקָו, ואין הַלְּכָה כָּרְבִּי יְהוּדָה: שְׁהֹזָּא עֲוֹשָׂה פָּחָם.

שְׁהֹזָּא מִתְכוֹן לְעַשְׂוָתָה עֲכָשָׂו בְּכָבָוי זֶה פָּחָם, שְׁתָהָא מִהְוַבְּהַבָּת לְהַאֲיר יְפָה: ו. בְּשֻׁעַת לִדְתָּן. בְּשֻׁעַת סְכָנָה מִזְמָן פְּרַעַנּוֹתָא: וּבְחִילָה וּבְהַדְלָקָת הַגָּר. לְפִי שְׁאַרְכִּי הַבַּיִת הַזֶּה: וְהִיא מִצְוִיה בַּבָּית, תְּלֻוִין בָּה:

ז.

שְׁלַשָּׁה דִבְרִים צָרִיךְ אָדָם לֹזֶם בַּתּוֹךְ בֵּיתוֹ בְּיַהֲרֹתָם.

בֵּיתוֹ עֲרֵב שְׂבַת עַמְּחַשְּׁבָה. עִשְּׂרָתָם.

עֲרַבָּתָם. הַדְּלִיקוֹ אֶת הַגֵּר. סְפָק חַשְּׁבָה

קדם לחשכה הרבה לא, דלמא פשי ואמרי עדין יש שהות ביום: שעשרהם. לשעות שבת, שאף אכילת עראי של שבת קובעת למשער: ערבתם. עירובי תחומיין וחוירות. והני פרתי שיך למימרינהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו, אבל בגין לא שיך למימר הדלקתם את הנר, דבר הנראה לעין הוא אי אדליק אי לא אדליק: ספק חשכה. מתקלה שקיית חממה כל זמן שנראה

המשנה המבווארת

משנה ז

המשנה מפרטת את הדברים שיש לאדם לזרז את בניו בביתו לעשותם קודם השבת, כדי שלא ישבחו. וכן דנה המשנה מהם הפעולות שמותר או אסור לעשותם בערב שבת בין השימושות.

ז. **שְׁלַשָּׁה דִבְרִים צָרִיךְ אָדָם לֹזֶם לשאול ולהזכיר בַּתּוֹךְ בֵּיתוֹ בְּעַרְבָּת שְׂבַת עַמְּחַשְּׁבָה** - לפני שיחשיך היום, ואלו הם: שעשרהם - האם הפרשתם את המשער מהמאכלים והפירוט המוכנים לשעות שבת. **עֲרַבָּתָם** - האם ערבתם עירובי תחומיין ועירובי חוותות. **הַדְּלִיקוֹ אֶת הַגֵּר** - אם עשרתם וערבתם, ניתן כעת להדליק את הנרות ולקבל את השבת. ובערב שבת בשעת בין השימושות שהוא ספק חשכה

תקנת חכמיינו זכרונם לברכה, שיש לבעל הבית להזמין ולהזהיר בתוך ביתו (כמחצית השעה קודם השקיעה) לעשות את הדברים הנזכרים לשבת שלא ניתן לעשותם בשבת, ואלו הם: מעשר, עירוב, והדלקת הנר. **עשורתם** - האם הופרשו תרומות ומעשרות כהלה מהפירוט או שאר מיניהם החיבים במעשר שחפצים לאכול מהם במהלך השבת.

מעיקר הדין בכל ימות השבוע אין אדם חייב לעשר את מה שהוא אוכל באכילת עראי, אולם כיוון שאכילה בשבת היא אכילה חשובה הנחשבת ל-'עונג', מミילא אף אכילת עראי של שבת נחשבת לאכילת קבוע, ולכך יש לאדם לברר בערב שבת אם夷ישרו את הפירות בביתו, שאם לא夷ישרו לא יוכל לאכול מהם בשבת אפילו אכילת עראי.

[גמרה ביצה לד ע"ב, וברשי' שבת לד ע"א ד"ה עשורתם, ר"י מלוניל שם ד"ה שלשה, וכן נקט רבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתינו].

ערבתם - שאלה זו מתייחסת לעירוב תחומיין, ועירובי חוותות, שיש להניחם מערב שבת. [גמרה שבת לד ע"א, ורשי' שם בד"ה ערבתם, רבינו עובדיה מברטנורא, להרחבנה: ראה בחת"ס מה שהאריך לבאר בדברי רשי'].

מהו עירוב תחומיין?

אדם שרצה לצאת מחוץ לתחום, יכול לומר שהוא שבת הוא נמצא בתחום העיר, זה הינו היכן שמוסתיימים הבתים של העיר - אלףים אמה בלבד. אולם חכמים תיקנו להתר לckett בשבת יותר מאשר אלפיים אמה מחוץ לעיר או מחוץ ליישוב, על ידי שינוי מזון בשיעור שתי שעודות בערב שבת בתוך אלפיים אמה לעיר, או בסיוםם. ועל ידי כך הוא קונה שם 'שביתה' בשעת כניסה השבת, ככלומר, שראויים את מקום הנחנת העירוב כאילו הוא ביתו לשבת זו, ומותר לו לckett בשבת מן העירוב והלאה אלפיים אמה.

►► מהו עירוב חצירות?

אף שמידין תורה חצר שהוא מוקפת מחיצות מכל צדדיה, נחשבת לרשות היחיד ומותר לטלטל בתוכה, וממנה לבתים הפתוחים לה, וכן הבתים - אלה, אף אם היא שייכת לאנשים רבים. מכל מקום גוזרו שלמה המלך ובית דין, ואסרו לטלטל מהצר משותפת לבתים פרטיים ובתים פרטיים לשחר משותפת, שלא יבואו להקל באיסור שאסורה תורה לטלטל מרשות הרבים לרשות היחיד ולהיפך, שהרי חצר משותפת היא מקום שימוש לרבים, ו מבחינה זו היא דומה לרשות הרבים.

בתקופה מאוחרת יותר תיקנו חכמים, להתר לטלטל בשבת בתוך חצר משותפת וכן הבית לחצר המשותפת וכן החצר המשותפת לבית, על ידי הנחת 'עירוב חצירות', כלומר שכל דיריו החצר מניהים בערב שבת מזון בביתיו של אחד מדיריו החצר. בין עירוב תחומיין ובין עירוב חצירות, צריך שייהי בו מזון שתי סעודות, כגון פת המספיקה לאכילת שתי סעודות, או תבשיל המספיק לשתי סעודות. (ונחalker הפסיקים אם צריך שיעור שמנוה או ששה ביצים).

[גמר עירוביין כא ע"ב. לעניין שיעור העירוב ראה שו"ע או"ח סי' שפו סעיף ז, ובס"ת טט סעיף ז, וראה במשנ"ב שם].

הדלקו את הנר. ציוי זה לא נאמר בלשון שאלה, מפני שאת הנרות שלא הדלקו רואה בעל הבית בעיניו, ולכן הוא מצוה וمزורע על הדלקת הנר כדי ישבחו. יש שפירשו שהציווי על הדלקת הנר הוא כדי שהאיש ימינה את אשתו שתהיה שלוחתו בהדלקה.

[אשל אברם מבוטשאש או"ח סי' רסא סעיף ב, ובבן יהודע שבת כה ע"ב].

כפי שנראה בציור שלפנינו, ניתן להיווכח שבעל הבית יכול לראות רק את הנרות מפני שהם לפניו, ואילו את המעשר והעירוב - איןנו רואה.

[רש"י ור"י מלוניל שם. ויעי' בחידושי הר"ן שם. להרחבה: ראה בט"ז או"ח סימן רס סק"ג, בזיט רענן סימן רס סק"ה, בתוספת שבת סק"ז, ובחידושי הרב"ץ זינגר למסכת שבת, שם].

סֶפְקָן אֵין חַשְׁכָּה, אֵין מַעֲשָׂרִין אֶת הַזָּדָאי, וְאֵין מַטְבִּילֵין אֶת הַכְּלִים, וְאֵין מַדְלִיקֵין אֶת הַגְּרוֹת,
הַזָּא סֶפְקָן חַשְׁכָּה, וְקָרוּי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְנוֹתְנִים עַלְיוֹ חַמְרִי יּוֹם וְחַמְרִי לִילָּה, נַמְשִׁירָאו שֶׁלֶשֶׁה כּוֹכְבִים בֵּיןָנוּם הָוָא וְדָאי לִילָּה לְכָל דָּבָר: אֵין מַעֲשָׂרִין אֶת הַזָּדָאי. דָּתָקוֹן מַעֲלִיא הָוָא. וְאֵף עַל גַּב דָּאַינוּ אָסּוֹר אֶלָּא מִשּׁוֹם שְׁבּוֹת, קָסְבָּר הָאֵי תְּפִנָּא דְגַזְרוֹן עַל הַשְּׁבּוֹת אֶפְ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת: וְאֵין מַטְבִּילֵין אֶת הַגְּרוֹת. לְהַעֲלוֹתָן מִידִי טְמָאתָן, דָּהָוִי בְּמַתָּקוֹן כָּלִי, וְאֵית בֵּיה נַמְיִ שְׁבּוֹת: וְאֵין מַדְלִיקֵין אֶת הַגְּרוֹת. כָּל שְׁפֵן, דְּסֶפְקָא דָאָרְיִיתָא הָוָא, וְזוֹ וְאֵין צְרִיךְ לוֹמֵר זוֹ קְתָנִי. וּרְבּוֹתִי פְּרִשְׁׁוֹ וְאֵין מַדְלִיקֵין אֶת הַגְּרוֹת, אֵין אָוּמָרִים לְנַכְּרִי לְהַדְלִיק:

(๗) המשנה המבווארת

סֶפְקָן אֵין חַשְׁכָּה, אֵין מַעֲשָׂרִין אֶת הַזָּדָאי - דברי מאכל שבודאי לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, **וְאֵין מַטְבִּילֵין אֶת הַכְּלִים** הצרכים טבילה במקוה לטהרם, **וְאֵין מַדְלִיקֵין אֶת הַגְּרוֹת**,

סֶפְקָחַשְׁיכָה סֶפְקָאַינָה חַשְׁיכָה- מתחילה שקיעת החמה במשך הזמן שנראה בركיע כוכב אחד בלבד, הרי זה נחשב עדין ליום ודי. כל זמן שיש שני כוכבים בינוּם הרי זה נחשב לספק חשיכה, ונראה בין השמשות, זמן זה שבין היום ללילה מוטל הוא בספק, ומושוםvrן נוֹתְנִים עַלְיוֹ חֻמְרִי יּוֹם וְחֻמְרִי לִילָּה. משעה שנראים שלשה כוכבים בינוּם, נחשב הדבר ללילה גמור.

בְּצִוּרִים שְׁלֵפְנִינוּ ניתן להבחן במראה הרקיע בשקיעה, בין השמשות, וצאת הכוכבים.

[הרמב"ם ורבינו עובדיה מברטנורא בפירושם למשנתינו, שו"ת מהרלב"ח סימן קמה, הון עשיר במשנתינו, ולעיל פ"א משנה י. להרחבה: ראהתו"ט ראש השנה פ"ג משנה א, שו"ת חסיד יהושע ח"ג סימן לג, שו"ת יב"א ח"ט או"ח סימן צט].

לכמה מהפרשנים, ביאור הביטוי של חכמים: 'בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת', מפני שהוא בין שני הימים, היום היוצא והיום הנכנס (היום נקרא על שם המשמש, כיון שהוא משמש את השתנות הימים), ממילא מצב בין השמשות - בין הימים. יש מפרשנים, בין השמשות בין שתי שמשים, כי המאורות נקראים שמשים.

[గור אריה למחר"ל שמות יב, ו, ראש يوسف שבת לד ע"ב. להרחבה: ראה שו"ת מים חיים סי' קנא].

צאת הכוכבים

בין השמשות

סקיעת החמה

**אֲבָל מַעֲשָׂרֵין אֶת הַדְמָאי, וַמַּעֲרֵבִין, וַתֹּמְנִין
אֶת הַחֲמִין:**

אבל מעשרין את הדמאי. בדבר שיאינו מוסף הכל, אבל לא ערובי תחומיין, כי אם סמך מקראי: ותומניין את החמיין. בדבר שאינו מוסף הכל אבלו בדבר המוסף הכל אפילו אסור, וטעמא דתומניין את החמיין בין השמשות בדבר שאינו מוסף הכל אלא אסרו להטמין את החמיין בשבת עצמו בדבר שאינו מוסף הכל לא גזירה שמא ימצא קדרתו שנצטננה וירתיチנה באור ונמצא מבשל בשבת, ובין השמשות ליכא למגזר בהכי, בסתם קדרות בין השמשות רותחות הן וליכא למידש שמא נצטננה וירתיチנה, הלכך תומניין את החמיין בין השמשות אף על פי שיאין תומניין בשבת:

๗ המשנה המבווארת

אבל מעשרין את הדמאי - הקלו לעשר את הדמאי שהם פרי או רק שנלקחו מעם הארץ, מפני שייתכן שעישר אותה, ומערבין - ערובי חצירות (ולא ערובי תחומיין שהחמיין בהם יותר). ותומניין את החמיין - בדברים שאינם מוסיפים חום, אלא רק מקיימים ומשמרים את החום:

ותומניין את החמיין - כך היה דרכם בערב שבת, להסיר את הקידירה מעל גבי האש, ובudaה רותחת להניחה בתוך קופה [-סל] המצופה בגязי צמר, גפת, פירות, ועוד - כדי שהחום ישמר היטב. (ראה בהרחבת הילן פרק ד משנה א-ב).

במשנתינו מבואר, שאדם שלא הטמין עד זמן בין השמשות, התירו לו להטמין גם בזמן זה בדבר שאינו מוסף לחום את התבשיל אלא רק מונע מלחצטנן, וכן טומניים בדבר המוסף לחם את התבשיל אפילו לפני כניסה השבת.

הטעם שהתיiron חכמים להטמין בין השמשות אף שגורו חכמים ('שבות') שלא העשות מלאכה בזמן זה, הוא מפני שהטמנה היא דבר מצוה, ולא גוזרו איסור על דבר מצווה.

[רש"י שבת לד ע"א ד"ה ותומניין, רשב"א, רא"ש, ר"ג, וברבינו עובדיה מברטנורא בפירושו למשנתינו. לעניין שבות בין השמשות: ראה רבכ"ם הלכות שבת פרק כד הלכה י, שו"ע או"ח סי' רנו סעיף א, ובסי' רסא סעיף א].

